

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

PHAN THANH BÌNH

**NGHỆ THUẬT XÂY DỰNG NHÂN VẬT
TRONG TRUYỆN NGẮN CỦA NGUYỄN HUY THIỆP**

**Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM
Mã số: 60.22.34**

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGỮ VĂN

**Người hướng dẫn khoa học:
PGS- TS: TRƯƠNG ĐĂNG DUNG**

Thái Nguyên, năm 2007

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Trong văn học đương đại Việt Nam, chưa có nhà văn nào lại làm thiên hạ tốn bút mực như Nguyễn Huy Thiệp, ông đã làm cho dư luận phải sôi lên, nóng bỏng không chỉ là sự quan tâm của dư luận trong nước mà cả dư luận nước ngoài.

Các ý kiến tranh cãi về Nguyễn Huy Thiệp tuy có sự đối lập nhưng dù phê bình hay ngợi khen thì giới phê bình, nghiên cứu đều phải thừa nhận: Nguyễn Huy Thiệp là một tài năng độc đáo. Nói như nhà nghiên cứu văn học Vương Trí Nhàn trong bài "Tưởng tượng về Nguyễn Huy Thiệp" (Văn nghệ số 35- 36 ra ngày 20/8/1988) viết: "Nếu có một thứ *quả bóng vàng* hay là *cây bút vàng*" dành để tặng cho các cây bút xuất sắc hàng năm, thì trong năm vừa qua và cả đầu năm nay nữa - Người xứng đáng được giải trong văn xuôi ta, có lẽ là Nguyễn Huy Thiệp [38, tr.405] hoặc nói như Phạm Xuân Nguyên trong lời giới thiệu cuốn sách "Đi tìm Nguyễn Huy Thiệp" thì "Nguyễn Huy Thiệp hai lần lạ". Cái tạo nên chất "vàng" và "lạ" trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp là: lối hành văn ngắn gọn, súc tích, nhịp điệu dồn dập mang tính hiện đại, sự kết hợp giữa hiện thực và huyền thoại, tính nhiều tầng, đa nghĩa... song đặc điểm cơ bản trong các sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp là ông thường đề cập đến vấn đề con người, tính cách và số phận con người. Chính vì vậy "hệ thống nhân vật" trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp thu hút được sự chú ý của đông đảo bạn đọc và giới phê bình văn học.

1.2. Bằng tài năng của mình, Nguyễn Huy Thiệp đã đóng góp rất nhiều khía cạnh mới cho truyện ngắn hiện nay ở Việt Nam: từ cách chọn đề tài, cách dựng truyện, cách xây dựng nhân vật, lối hành văn ... song đặc điểm cơ bản trong các sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp là ông thường đề cập đến vấn đề con người, tính cách và số phận con người. Chính vì vậy "hệ thống nhân

vật" trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp thu hút được sự chú ý của đông đảo bạn đọc và giới phê bình văn học.

Trước đây đã có thời kỳ trong các sáng tác văn học của ta khó tìm thấy một nhân vật xấu, những nhân vật có phẩm chất tốt đẹp có ở hầu hết các trang văn, điều ấy là do lịch sử mang lại. Đến thời kỳ "đổi mới", Nguyễn Huy Thiệp với một tư duy hiện đại, một cách viết độc đáo đã đưa đến cho người đọc những nhân vật không còn "toàn thiện, toàn mỹ" nữa, con người với tất cả sự phức tạp: xấu xa, hèn kém, đốn mạt đan cài với sự tốt đẹp, nhiều khi ranh giới giữa xấu và tốt hết sức mong manh trong một con người được nhà văn bộc lộ một cách tự nhiên trên trang giấy.

Đi sâu nghiên cứu nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp nhằm làm rõ nghệ thuật xây dựng nhân vật với những nét mới mẻ, táo bạo là một trong những phương diện tạo nên sự thành công của nhà văn.

1.3. Nghiên cứu nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp chúng tôi muốn qua nhà văn tiêu biểu này để thấy được sự thay đổi của tư duy văn học nghệ thuật Việt Nam nói chung và thể loại truyện ngắn nói riêng từ sau đổi mới (1986). Đồng thời khẳng định vị trí và vai trò của nhà văn trong công cuộc hiện đại hóa văn học Việt Nam đương đại.

1.4. Truyện ngắn sống bằng nhân vật, một truyện ngắn thành công thì điều đầu tiên để lại dấu ấn trong lòng độc giả chính là nhân vật. Đã có nhiều bài viết và công trình nghiên cứu xoay quanh thế giới nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp, nhưng chưa có một công trình nào đề cập đến một cách có hệ thống "Nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp". Do đó, luận văn sẽ khai thác làm rõ và chỉ ra nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp ngay từ khi mới xuất hiện đã hấp dẫn công chúng và giới nghiên cứu phê bình. Phạm Xuân Nguyên trong lời giới thiệu cuốn sách "Đi tìm Nguyễn Huy Thiệp" đã khẳng định "Thật hiếm trong văn chương Việt Nam xưa nay, tôi dám chắc là chưa có, một nhà văn nào vừa xuất hiện đã gây được dư luận, càng viết dư luận càng mạnh, truyện chưa ra thì người ta đã khao nhau, truyện đăng rồi thì người ta đã tranh nhau tìm đọc, đọc rồi thì gặp nhau bình phẩm, bàn tán, chôn phòng văn cũng như chôn via hè đâu đâu cũng khao chuyện... văn đàn thời đổi mới đã khởi sắc, bỗng khởi sắc hẳn, đã náo động, càng thêm náo động, bởi những cuộc tranh luận, cãi tranh cãi, quanh sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp" [38, tr.5-6].

Vấn đề nghệ thuật xây dựng nhân vật đã được các nhà phê bình nghiên cứu đề cập đến nhưng nhìn chung còn tản mạn, chưa có một công trình khoa học nào nghiên cứu một cách có hệ thống .

2.2. Chúng tôi đã nghiên cứu hầu hết các bài viết về Nguyễn Huy Thiệp được tập hợp trong tuyển tập có tựa đề "Đi tìm Nguyễn Huy Thiệp" và thấy rằng: Có rất nhiều ý kiến, nhận định đề cập đến nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của tác giả này song chỉ nghiêng về một góc độ, một đặc điểm nào đó chứ chưa nghiên cứu một cách cụ thể, có hệ thống.

Trước tiên, chúng tôi lưu ý đến những ý kiến bàn luận về nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn "Tướng về hưu"- một truyện ngắn đã "trở thành một thứ hóa chất gây phản ứng" [38, tr.6], trong dư luận bạn đọc cũng như giới nghiên cứu phê bình.

Bài viết đầu tiên của nhà nghiên cứu văn học Hoàng Ngọc Hiến với tên gọi "Tôi không chúc bạn thuận buồm xuôi gió" trong tuyển tập mà chúng tôi đã nhắc đến ở trên khi đưa ra những nhận xét về truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp đã nhận định về phong cách xây dựng nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp "Nguyễn Huy Thiệp thuộc thể hệ không quen với cách nhìn sử thi"- có nghĩa

là nhân vật chia thành hai chiến tuyến rạch ròi. [38, tr.13]: "Ngòi bút trào phúng của Nguyễn Huy Thiệp vừa tàn nhẫn, vừa xót xa. Tàn nhẫn có nghĩa là *không được thương con người*, đây là mệnh lệnh của lương tâm và tác giả đã đi đến cùng, phơi bày sự đốn mạt của con người. Nhưng cuối cùng thì vẫn cứ xót xa, *không thể không thương con người*" [38, tr.14], và "những người đàn ông trong tập truyện của Nguyễn Huy Thiệp hầu hết là đốn mạt, chí ít là những kẻ bất đắc chí, vô tích sự, nói chung là không ra gì. Ngược lại trong các nhân vật nữ có những con người ưu tú, nhiều người đáng gọi là liệt nữ. Nó là hiện thân của nguyên tắc tư tưởng tạo ra cảm hứng chủ đạo của tác giả, có thể gọi đó là nguyên tắc tính nữ hoặc thiên tính nữ" [38, tr.15-16].

Nhà báo Nguyễn Mạnh Đầu lại có một cảm nhận khác về nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện "Tướng về hưu" qua bài viết "Đôi điều cảm nhận sau khi đọc truyện và xem phim *Tướng về hưu* (Quân Đội Nhân Dân , số 28/1/1989): "Trong truyện *Tướng về hưu* các tuyến nhân vật hiện ra với tính đa dạng, phong phú, phức tạp. Tính cách từng nhân vật là biểu hiện cho tính cách của một kiểu người trong xã hội. Tính cách đó vừa là sản phẩm của hoàn cảnh chịu sự chi phối của hoàn cảnh, vừa có sắc thái độc lập vốn có bên trong. Tác giả đặt nhân vật trong từng hoàn cảnh mâu thuẫn" [38, tr.31].

Giảng viên đại học Nguyễn Thị Hương trong bài "Lời thoại trong truyện ngắn "*Tướng về hưu*" của Nguyễn Huy Thiệp thì chỉ ra "lời lẽ của nhân vật cũng hết sức bình thường, cô gọn nhưng được đặt đúng ngữ cảnh nên có sức hàm chứa lớn, hàm chứa tính cách nhân vật, bản chất của các mối quan hệ hiện đại".

P.GS Nguyễn Thái Hòa trong bài "có nghệ thuật Ba - Rốc trong các truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp hay không?" nhận xét: "Nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp mang sức tải của một quan niệm sống, quan niệm xử thế

với người đời, dù đó là một ông vua, một anh hùng, một thi nhân, một người bình thường hay là một em bé..." [38, tr.95].

Nhà phê bình văn học Đông La trong bài viết "Về cái *ma lực* trong truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp" lại khám phá: "Văn chương viết về cái chung dù muốn hay không cũng phải có tính khách sáo. Xây dựng những hình tượng nhân vật sống giữa tập thể, giữa các cuộc họp, trong công việc chung ... con người không thể bộc lộ hết mình. Như vậy, những tầm sâu chưa được tiếp cận. Tâm lý nhân vật dường như chưa phải là tâm lý mà mới chỉ là cái vỏ cái áo khoác của tâm lý. Nguyễn Huy Thiệp đã xé toạc cái khách sáo của con người ở chôn đông đúc ấy để viết về cái cốt lõi của tâm lý, cái tâm lý thật, cái tôi của con người" [38, tr.131-132].

Nhà văn Mai Ngữ trong "cái tâm và cái tài của người viết" (Báo Quân đội Nhân dân, số 9791 ngày 27/8/1988) cũng có phát hiện tương tự "Ngòi bút của anh Thiệp đưa con người về điểm xuất phát của nó, con người hạ đẳng, con người nguyên thủy cùng với tiềm thức và bản ngã vốn có do trời sinh ra, những con người trần trụi, lỏa thể trong tư duy cũng như trong hình hài.

Tác giả cũng đặt nhân vật vào đúng với vị trí của nó, đúng với môi trường sống của nó" [38, tr.423-424].

Những nhân vật mà Nguyễn Huy Thiệp miêu tả trong tác phẩm khi thì sống động như nhà văn vừa thu gom lại trong cuộc sống khi lại huyền ảo như trong cổ tích để lại trong lòng độc giả dấu ấn khó quên. Nhà thơ Diệp Minh Tuyên khi khẳng định "Nguyễn Huy Thiệp, một tài năng mới" (Văn nghệ, số 36-37,3/9/1988) đưa ra rất nhiều yếu tố để thuyết phục người đọc, trong đó yếu tố nhân vật được đặt lên hàng đầu "Nhân vật của anh thường rất thật như là đang đứng sờ sờ trước mắt ta, nhưng đôi lúc hết sức ảo đến mức huyền bí - *Con gái thủy thần*. Khi dựng nhân vật, khả năng hư cấu của anh mạnh một cách lạ lùng đến nỗi những nhân vật mà ngay cả anh và chúng tôi chưa từng

được gặp, được dựng lên, mọi người đều tưởng tượng là giống - ví như Hồ Xuân Hương với Tổng Cốc và ông phủ Vĩnh Tường ... Dù họ là ai, dù họ sống ở thời nào, điều Nguyễn Huy Thiệp quan tâm thể hiện chính là số phận của họ" [38, tr.398].

Nhà văn Lê Minh Hà xuất phát từ phương diện "Chân dung nhà văn, từ một thể nhìn" lại nhận thấy "Nhân vật của ông là con người trong cái phận vừa lớn lao vừa bé mọn của mình, trong ý thức về sự biết và không biết của mình, trong nỗi buồn trước cái đẹp, cái chua chát của đời sống" [38, tr.494].

P.GS Đặng Anh Đào với lời viết tài hoa trong "Biển không có thủy thần" (Văn nghệ số, 35-36, 20/8/1988) đã so sánh "Nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp giống như con khỉ chúa trong *Muối của rừng, vắng mình rất nhanh đến nỗi gần như không có phút nghỉ ở mỗi chặng dừng*". Chúng giống như các hình nhân cắt bằng giấy dán trên đèn cù, không có bề dày của quá khứ, của thời gian - chỉ vền vẹn trong khoảnh khắc của hiện tại, chiều dài của một truyện ngắn, không được bồi tiếp thêm về nội tâm - bởi nội tâm đã trút ra ngoài hành động. Họ đi lại, nhặng nhố, hoạt động" [38, tr.393] . Và "nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp, dù xưng *tôi* hay độc thoại, về cơ bản vẫn là những con người nói năng và hành động".

Nhận xét về thể giới nhân vật trong "Truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp vài cảm nghĩ", giáo sư Nguyễn Đăng Mạnh đã khái quát "Nguyễn Huy Thiệp có một thể giới nhân vật, cũng độc đáo. Toàn những con người góc cạnh, gân guốc. Người nào dường như cũng sống đến tận cùng cá tính của mình. Có loại như chui lên từ bùn lầy, rác rưởi, tâm địa đen tối, có loại lại như những bậc chí thiện, có thể bao dung cả kẻ xấu, người ác, thậm chí sẵn sàng chết vì đồng loại" [38, tr.459].

Ngoài ra, một số nhà nghiên cứu văn học nước ngoài khi nghiên cứu về Nguyễn Huy Thiệp cũng sơ lược về nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của ông.

Nhà nghiên cứu văn học Nga T.N.Philimonova trong bài "*Những ngọn gió Hua Tát* của Nguyễn Huy Thiệp như những hình mẫu văn học" cho rằng "các nhân vật và sự kiện dường như có thật - *giống sự thật*- trong các truyện ngắn- truyện thuyết này được bọc trong cái vỏ cổ tích" [38, tr.70].

Tiến sĩ Greg Lockhart khi lý giải "Tại sao tôi dịch truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp ra tiếng Anh" cũng nhận định "Bằng một trình độ rất cao (...) Nguyễn Huy Thiệp có thể sáng tạo những chân dung đa diện, trần trụi và theo tôi, rất thông cảm với cả nhân loại" [38, tr.113].

2.3. Vấn đề nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp đã được các nhà nghiên cứu, phê bình bàn đến nhưng chủ yếu nằm rải rác trong các bài nghiên cứu, thẩm định, đánh giá một cách tổng hợp các phương diện nghệ thuật của truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp nên chưa có điều kiện đi sâu nghiên cứu riêng rẽ về nghệ thuật xây dựng nhân vật. Chính vì vậy, trên cơ sở gợi mở của những nhà nghiên cứu phê bình đi trước, chúng tôi muốn làm nổi bật đặc điểm, vai trò và ý nghĩa của nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp, nhằm lý giải sức hấp dẫn của cây bút truyện ngắn này.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Trên cơ sở khảo sát lịch sử vấn đề, chúng tôi xác định đối tượng nghiên cứu cho luận văn, đó là "Nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp", từ đó khẳng định những nét mới mẻ và sự đóng góp ở phương diện nghệ thuật xây dựng nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp cho nền văn học nước nhà.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Trong phạm vi luận văn, chúng tôi không có tham vọng tìm hiểu toàn bộ các tác phẩm của Nguyễn Huy Thiệp mà chỉ tập trung khảo sát ở một số

truyện ngắn tiêu biểu của ông trong cuốn "Nguyễn Huy Thiệp tuyển tập truyện ngắn" do Đỗ Hồng Hạnh tuyển chọn và hiệu đính được Nhà xuất bản Văn hóa Sài Gòn xuất bản năm 2005.

4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu

4.1. Nhiệm vụ nghiên cứu

4.1.1. Xác định vị trí của Nguyễn Huy Thiệp trong tiến trình văn xuôi Việt Nam ở những thập niên cuối thế kỉ XX. Tìm hiểu quan niệm về nhân vật trong truyện ngắn tạo tiền đề cho việc tìm hiểu nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp.

4.1.2. Tìm hiểu các loại hình nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp, chỉ ra những nét tiêu biểu của các loại hình nhân vật này.

4.1.3. Đi sâu phân tích, làm rõ giá trị của các thủ pháp nghệ thuật trong xây dựng nhân vật của Nguyễn Huy Thiệp. Đồng thời khẳng định tài năng của nhà văn.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

4.2.1. Phương pháp lịch sử;

4.2.2. Phương pháp phân tích và tổng hợp;

4.2.3. Phương pháp so sánh;

4.2.4. Phương pháp thống kê, hệ thống.

5. Đóng góp của luận văn

5.1. Luận văn tập trung tìm hiểu những nét chủ yếu trong "Nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp" một cách tương đối hệ thống, toàn diện.

5.2. Khẳng định cái nhìn mới mẻ, táo bạo của Nguyễn Huy Thiệp về con người thông qua cách xây dựng nhân vật.

5.3. Thông qua những thủ pháp nghệ thuật tiêu biểu của Nguyễn Huy Thiệp nhấn mạnh hơn nữa tài năng thực sự và phong cách nghệ thuật của nhà

văn này. Chúng tôi cũng hy vọng luận văn này cũng sẽ bổ sung thêm cho bức tranh về Nguyễn Huy Thiệp hoàn chỉnh hơn.